

Fastighetsbeteckning: Hälsingen 3
Namn/Gatuadress: Grundtvigsgatan 33
Kommun, Stadsdel: Stockholm, Blackeberg
Ärendenr: Dp 2016-20193

2020-03-20

Antikvarisk konsekvensbeskrivning över föreslagen ny förskolebyggnad i kv Hälsingen 3, Blackeberg, Stockholm

Bakgrund

Stockholms Byggnadsantikvarier har tidigare gjort en antikvarisk konsekvensbeskrivning över föreslagen förskolebyggnad i kvarteret Hälsingen 3 i Blackeberg, daterad 2018-07-04. Uppdragsgivare var Sisab och förslaget var framtaget av Niras arkitekter samt topia landskapsarkitekter.

Sisab ombads av stadsbyggnadskontoret att omarbeta projektet och en ny fasadgestaltning har tagits fram av Niras, daterad 2020-03-20. Förändringen jämfört med det gamla förslaget berör främst fasadens kulörer och deras fältindelning.

Behovet av förskolor i området är stort. På platsen stod tidigare en envånings förskolebyggnad från 1950-talet med två avdelningar vilken revs för några år sedan. Föreslagen förskola innehåller fem avdelningar.

Lagskydd

Detaljplan

Gällande plan, Pl 3600, upprättades 1949. I den anges ändamålet för Hälsingen 3 som barnavårdsändamål.

Varsamhet och förvanskning

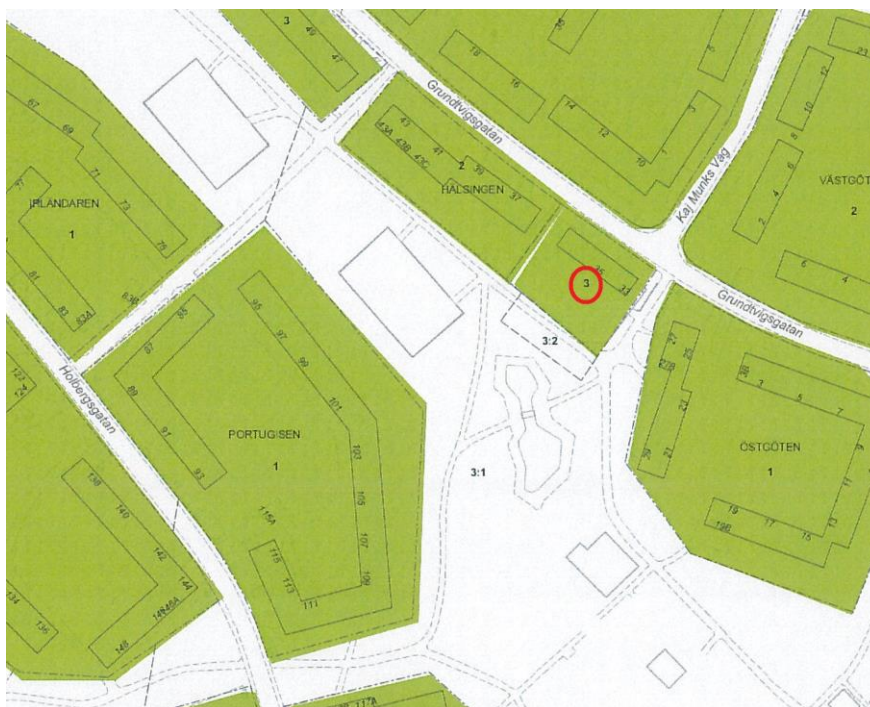
Angränsande fastigheter, är enligt Stockholms stadsmuseums utvärdering grönklassade. "Fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt".

Med hänsyn till stadsmuseets klassificering (grön) bedöms följande paragrafer i PBL vara tillämpliga:

- PBL kap 8 § 13 (förvanskingsförbud) Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.
- PBL kap 8 § 14 (anpassat underhåll) Byggnaders yttre skall hållas i vårdat skick. Underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt till omgivningens karaktär.
- PBL kap 8 § 17 (varsamhetskrav vid ändring) Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara.

Fornlämningsområde

Inom fastigheten ligger inte några kända fornlämningar.

Stadsmuseets klassificeringskarta. Centrala delarna av Blackeberg är grönmarkerade i Stadsmuseets klassificering. Hälsningen 3 är inringad.

Historik

Blackeberg är en välbevarad tunnelbanestadsdel från början av 1950-talet. Stadsdelen gränsar i väster och nordväst till Grimstareservatet och Mälaren, i nordöst till Norra Ängbys småstugeområde och i söder till Södra Ängbys villor.

Vid Blackebergsvägen ligger Lilla Ängby gård, som avstyckades 1720 från Stora Ängby. Mangårdsbyggnaden från 1880-talet är bevarad.

Namnet Blackeberg kommer från ett torp under Råcksta. Torpet avsöndrades 1785 och användes som sommarnöje. Knut Ljunglöf, ”snus-kungen”, köpte området 1861, rev de äldre husen och byggde på 1890-talet den nuvarande stora villan med Gustaf Lindgren som arkitekt. Ljunglöf blev under slutet av 1800-talet en stor markägare i Västerort i både Spånga och Bromma församlingar. År 1926 sålde han Blackebergs gård till Frimurarorden.

Stadsdelens östra del är byggd på den mark som tillhört Lilla Ängby i Bromma socken; den västra delen tillhörde Råcksta gård i Spånga socken. 1927 köpte staden Råcksta gård av Ljunglöfs och 1947 Lilla Ängby av Frimurarorden. Spånga församling inkorporerades med Stockholm 1949. I dispositionsplanen för södra Spånga från 1946 har bebyggelsen grupperats i stadsdelar som är uppbyggda kring kommersiella och kulturella centra. Här lades grunden för planeringen av Blackeberg.

Stadsdelen utgjordes till stora delar av en starkt kuperad terräng bevuxen med barrskog. Karakteristiskt för området var plåtåartade bergspartier med markerade sluttningar mot lägre liggande dalar. Öppen och odlad mark fanns bl a i öster mot Blackebergsvägen.

Gällande plan för kvarteret Hälsningen, Pl 3600, fastställdes 1949. Den omfattar stora delar av centrala Blackeberg, norr om Björnsonsgatan. Nuvarande gator lades ut, kvartersmark med bostadsbebyggelse i 3-4 våningar, ett långt parkstråk, skolor, idrottsplatser och centrum. För kvarteret Hälsningen 3 anges barnavårdsändamål, två våningar. Bostadslängorna låg fritt grupperade runt stor öppna och halvöppna gårdar. Tunnelbanelinjen Kungsgatan-Vällingby öppnades i oktober 1952.

Allmännyttan uppförde huvuddelen av bebyggelsen i Blackeberg. I det aktuella området, på båda sidor om Grundtvigsgatan, var det Familjebostäder som

uppförde byggnaderna. Husen ritades av HSB:s arkitektkontor och uppfördes dels med fasader i rött tegel, dels med putsade fasader.

Blackebergs stationsbyggnad fick en utformning som skiljer sig från övriga förortsstationer. Stationen har ett välvt tak av armerad betong spänt över biljetthallen. Detta liksom ljusföringen och den monumentala dubbeltrappan bidrar till det arkitektoniska uttrycket. Stationen ritades av arkitekt Peter Celsing, som då var Stockholms spårvägars chefsarkitekt. Torget invigdes först 1956, och året därpå öppnade biografen Kaskad, som finns kvar än idag.

Blackeberg fick också en egen kyrka, Ängbykyrkan ritad av Björn Hedvall och invigd 1959.

Texten är baserad på boken Stockholm utanför tullarna - Nittiosju stadsdelar i ytterstaden, Stockholms stadsmuseiförvaltning och Stockholmia förlag 2003. Författare till avsnittet är Kerstin Mandén-Örn.

Barnstugan

I kvarteret Hälsingen 3 låg fram till för några år sedan en barnstuga uppförd 1952-53. Stockholms stads fastighetskontor var byggherre och Stockholms stads fastighetskontor, Husbyggnadsavdelningens arkitektbyrå ritade byggnaden. Originalritningarna är märkta "Standarddaghem i Blackeberg."

I bebyggelseregistret beskrivs byggnaden: Daghembyggnad från 1950-talet på en huvudsakligen plan tomt i centrala Blackeberg. Byggnaden ligger i nordväst-sydöstlig riktning. Mot sydväst vetter anläggningen mot en park. Anläggningen inhägnas av ett rött trästaket. Gården mot sydväst är belagd med asfalterade gångar och här finns gräs, sandlåda, lekredskap samt sparade tallar och björkar. Mot nordost är det en liten grässlänt upp mot Grundtviksgatan. På tomten finns två förrådsbodar och en lekstuga, samtliga av rödmålat trä och med sadeltak.

Sockeln var gjuten och svartmålad. Fasaderna var klädda med rödmålad locklistpanel och sadeltaket täckt med rött lertegel. Ventilationskorstenarna hade en lätt konisk form och var inklädda i röd plåt. Fönstren var vita en- och tvåluftsfönster av trä med tvärspröjs och vita fönsterluckor. I gavelspetsarna satt vindsfönster med spetsig överdel. Glasad dörr av vitt trä med korsformad spröjs samt två sidoljus av vitt trä med tvärspröjs. Mot nordost fanns en röd paneldörr. Taket var ett fribärande trapetskorrugerat skärmtak.

Vy från Grundtvigsgatan över den rivna barnstugan. Foto från Bebyggelseregistret.

Beskrivning

Markplaneringen, med naturen som utgångspunkt, är viktig för hela stadsdelen. Flera av gårdarna anlades av landskapsarkitekterna Eric Anjou, Walter Bauer och Ulla Bodorff. Gårdsplaneringen godkändes av trädgårdskonsulenten på Fastighetskontorets lantegendomsavdelning.

Gemensamt för området är 3-4 vånings lamellhus som bildar halvt slutna gårdar. Långa terränganpassade gator är utmärkande för Blackeberg. Bebyggelsen följer den kraftigt kuperade terrängen och den ursprungliga naturen är bevarad både mellan husen och på gårdarna. Flertalet hus uppfördes 1950-1954.

Områdets struktur

Närområdets bebyggelse ligger på ömse sidor om Blackebergsstråket/parkleken Blacken, en långsträckt park med plaskdamm, lekplats och tennisbanor som går i nordväst-sydöstlig riktning. Bebyggelsen består av smalhus, bostadshus uppförda i tre våningar under början av 1950-talet. Vägnätet är terränganpassat och lamellhusen är uppförda i långa längor som bildar stora, löst sammanhållna gårdar med mycket bevarad naturlig växtlighet och berg.

Mellan gatan och bebyggelsen ligger breda förgårdar, obebyggda markremsor, i vissa fall asfalterade parkeringsplatser men ofta gräsbevuxna med buskplanteringar och gamla träd. Högre tallar och björkar är karaktäristiska liksom enstaka ekar.

Lamellhusen har socklar av betong och putsade eller tegelklädda fasader. Taken är sadeltak, ibland valmade, och tegeltäckta. Extra omsorg har lagts vid entréerna som ofta har en omfattning av till exempel marmor och alla hus har balkonger. Variation uppstår genom olika fasadmateriell och puts i jordiga kulörer samt olika fönstertyper, ibland små burspråk, och balkonger. Fasaderna är för övrigt släta och oartikulerade.

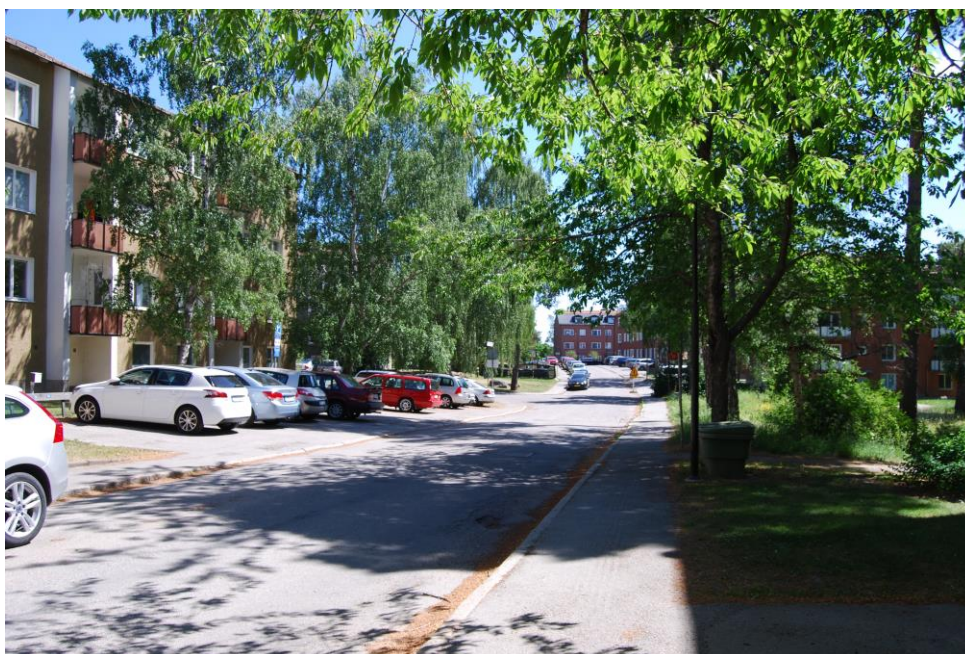
Hälsingen 3 är avröjd men kvar står bland annat flera mäktiga tallar och en grupp björkar. Fastigheten sluttar svagt mot söder och ligger centralt i området, i en skärningspunkt för både bil och gångtrafik och tomten gränsar mot parkstråket.

Grundtvigsgatan mot sydöst, Hälsingen 2 till höger. Bebyggelsen ligger indragen från gatan med gräsbevuxen förgårdsmark framför.

Korsningen Grundtvigsgatan-Kaj Munks väg. Kvarteren Upplänningen och Västgöten.

Grundtvigsgatan, till höger ligger den avröjda förskoletomten.

Förskoletomten mot nordväst, Grundtvigsgatan till höger i bild. Tomten sluttar svagt mot sydväst och parkstråket. Det finns flera mäktiga tallar på tomten.

Förskoletomten mot norr med parkvägen i förgrunden.

Förskoletomten mot nordost.

Kulturhistorisk värdebeskrivning

Närområdet representerar samhällshistoriska och byggnadshistoriska värden genom sin planstruktur och bebyggelse. Karaktäristiskt är terränganpassningen och bevarade stora träd, stora gårdar med fritt grupperade trevåningslängor och breda förgårdsmarker. Bebyggelsen är tidstypiskt utformad och välbevarad. Området ingår i en kulturhistoriskt värdefull miljö som är utpekad i Stockholms översiktsplan.

Daghemsbyggnaderna är viktiga inslag i stadsdelens sociala uppbyggnad. På fastigheten Hälsingen 3 fanns en exteriört välbevarad förskolebyggnad från början av 1950-talet med en tidstypisk utformning. Byggnaden var av standardtyp ritad av husbyggnadsavdelningen på Stockholms stads fastighetskontor.

Förslag

Det nya underlaget består av tre fasadalternativ A, B och C och är framtaget av Niras arkitekter 2020-03-20. Jämfört med förslagen från 2018 är det främst

fasadens färgsättning som har förändrats. Tomtens övriga planering har inte förändrats utan vi utgår från att det tidigare förslaget för landskapsplanering från topia landskapsarkitekter ligger fast.

Förskolan placeras parallellt med långsidan utmed gatan likt sin föregångare och övrig bebyggelse. Placeringen i förhållande till gatan är närmare än för omgivande bebyggelse, 2 m på tomtmark till trottoaren och 3,7 m till gatan. Byggnadskroppen är också djupare/bredare än omgivningens.

Huvuddelen av gårdsytan förläggs sydväst om byggnaden. Närmast skolan är marken horisontell och sluttar därefter ner i en grässlätt. Mot gatan ordnas cykelparkering och en plantering i nordöstra hörnet. Flera tallar och en grupp björkar behålls.

Förskolebyggnaden uppförs i tre plan med flackt sadeltak. Endast långsidan mot gatan och sydöstra gaveln är redovisade i det nya förslaget. Fasadmaterialet är fibercementskivor i olika format och i fyra till fem olika kulörer varav en är ljusgrå/vit och övriga gul, grön, grå och tegelröd i lite smutsiga toner.

Fönstren är i två format, närmast kvadratiska med en större och mindre ruta samt rektangulära. Fönsterbågar och dörrar är vita, dörrar är ljusgrå.

I alternativ A används fem kulörer och fönstrens ena långsida livar med en kulört skiva. Kulörerna är något starkare än i B och C. De kulörta ytorna har flera olika storlekar.

I alternativ B sitter fönstren mer centrerade i färgfälten och den ljusgrå/vita kulören upplevs som en bakgrund eller ett ramverk. B har fyra ganska bleka kulörer i enhetlig kvadratisk form.

Även i alternativ C sitter fönstren mer centrerade i färgfälten och den ljusgrå/vita kulören upplevs som en bakgrund eller ett ramverk. C har samma kulörer som B men även tegelröd. De är alla indelade i en enhetlig kvadratisk form.

Konsekvensbeskrivning

Placering

Den korta förgårdsmarken avviker mot områdets mönster. Motivet till det är att spara mark till förskolans gård mot sydväst. Vår bedömning är att en djupare

placering på tomten skulle innebära en bättre anpassning till befintliga förhållanden men förslaget kan accepteras då en mindre förgårdsmark ändå skapas.

Höjd och volym

Förskolebyggnadens föregångare representerade en standardtyp för förskola i 1950-talsförorterna, en panelad enplansbyggnad med flackt sadeltak. Föreslagen byggnads höjd och utformningen med sadeltak överensstämmer inte med det mönstret men däremot med omkringliggande trevånings bostadshus. Byggnadskroppen har en lamellhuskaraktär men är djupare än intilliggande bostadshus. Förutsättningen att rymma fem avdelningar i ett till två plan går emellertid inte att uppfylla på nuvarande tomt och samtidigt behålla en acceptabel gårdsyta.

Fasadgestaltning och färgsättning

Fasadförslaget påminner om 1950-talets lekfulla funktionalism, där putsade fasader kunde delas upp i olika färgfält. Fönstrens utformning fångar upp drag från den omgivande bostadsbebyggelsen.

Avseende mönstret förordas alternativ B och C av de tre alternativen. Det har en mer symmetrisk och enhetlig indelning av färgfälten mot det ljusgrå/vita ramverket. Alternativ A upplevs mer oroligt. Även skivornas skarvar skapar ett mönster och det är bättre anpassat till kulörernas indelning i alternativ B och C.

Kulörerna bedöms vara väl avvägda men kulörerna i alternativ A är lite friskare. Kombinationen av kulörer i alternativ B upplevs som för blek. Alternativ C med tegelröda fält framstår som bättre förankrad i omgivningen. Kulörerna bör för att hitta bra balans jämföras med intilliggande bostadsbyggnaders fasader innan de slutligen bestäms.

Byggnaden kommer genom sina fasader inte att förväxlas med bostadsbebyggelsen, utan tydliggöras som en byggnad med en annan funktion. Förslaget är inte färdigarbetat men bedömningen är att gestaltningens huvuddrag har en utformning som beaktar omgivningens nedtonade och enkla karaktär.

Sammanfattning

Av redovisade förslag förordar vi alternativ C. Förslaget kommer, framför allt genom fasadgestaltningen med olikfärgade fibercementskivor, att bli

framträdande i stadsbilden. Det är av stor vikt att byggnaden i övrigt håller hög kvalitet avseende slutlig utformning och material.

Förslaget bedöms inte utgöra någon förvanskning av fastighetens eller områdets kulturhistoriska värden då förslaget i stort följer mönstret av placering och volymer inom stadsdelen.

Genom att byggnaden har en annan funktion än kringliggande bostäder är det också positivt om den genom sin utformning signalerar detta.

Det är positivt att befintliga träd behålls i så stor utsträckning som möjligt.

Eva-Lotta Erlingsson
Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden